

מדוע הכהן הגדול מפסיק באמצע העבודות ומה עניינה של הקטורת?

הקדמה

בסדר העבודה של הכהן הגדול ביום הכפורים יש פעמים רבות שבהן הוא מפסיק באמצע העבודה שבה הוא עוסק, ועובר לעבודה אחרת:

1. הפעם הראשונה היא אחרי הוידוי הראשון על פרו (פסוק ו'), שאז עוזב הכהן הגדול את עבודת הפר, עובר לעסוק בהגבלה על שני השעירים (פסוקים ז'-י'), וחוזר אחר כך ומתודה שוב על הפר ושוחט אותו (פסוק י"א). שאל על כך הרש"ר הירש (בפסוק י"א): "יש לבאר: מה ראה הכתוב להפריד בין שני הוידויים על ידי הגבלה שביניהם [- על השעירים]?"
2. הפעם השנייה היא אחרי שחיטת הפר וקבלת דמו (פסוק י"א), מוסר הכהן הגדול את המזרק שבו הדם, לכהן אחר, שימרס את הדם כדי שלא יקרוש¹, והכהן הגדול לוקח גחלים וקטורת ומכניסם לקדש הקדשים, ושם הוא מקטיר את הקטורת על גבי הגחלים (פסוק י"ב- יג), ורק אחר כך הוא יוצא ולוקח את דם הפר ומכניסו לקדש הקדשים ומזה אותו שם (פסוק י"ד)! שאל על כך הריב"א² (בפסוק י"ב): "תימה: למה הפסיק הכתוב במעשה הקטורת בין שחיטת הפר להזאתו?! היה לו לעשות כל מילי דפר! דקיימא לן: אין מעבירין על המצוות (יומא נח ע"ב ועוד)!"
3. הפעם השלישית היא אחרי הזיית דם הפר בקדש הקדשים (פסוק י"ד), יוצא הכהן להיכל, מניח את דם הפר על הכן שבהיכל (פ"ה מ"ג, דף נג ע"ב), יוצא לעזרה, שוחט את השעיר, מקבל את דמו ומכניסו לקדש הקדשים, ושם מזה את דמו (פסוק ט"ו).
4. הפעם הרביעית היא אחרי הזיית דם השעיר בקדש הקדשים (פסוק ט"ו), יוצא הכהן להיכל, לוקח את דם הפר מהכן, ומזה ממנו על הפרוכת (פסוק ט"ז).
5. הפעם החמישית היא אחרי הזיית דם הפר על הפרוכת (פסוק ט"ז), לוקח הכהן את דם השעיר, ומזה אותו על הפרוכת (פסוק ט"ז).

מדוע מפסיק הכהן שוב ושוב את העבודה שבה הוא עוסק ועובר לעבודה אחרת?

¹ פסוקים יא-יב וחזקוני שם על פי המשנה ביומא (פ"ד מ"ג דף מג ע"ב).

² רבנו יהודה ב"ר אליעזר, תלמידו של רבנו אליקים ז"ל [חיברו בשנת ע"ג לאלף השישי. (כך נדפס בראש הספר)]. נדפס בספר "בעלי התוספות על התורה".

א. מדוע מפסיק אהרן בין שני הוידויים על הפר בהגרלה על השעירים?

על השאלה הראשונה מדוע ציוותה התורה להגריל על השעירים בין שני הוידויים על הפר כתב הרש"ר הירש (שם): "נראה שהדבר תלוי בשלוש סיבות: (1) על כרחנו הגריל [על השעירים] לפני שחיטת הפר, שהרי תיכף לשחיטת הפר ולהזיית דמו היה שוחט את השעיר ומזה את דמו (להלן פסוק ט"ו). (2) ועל כורחו הקדים את וידויו [הראשון על הפר] להגרלה [על השעירים], שכן בטרם ניגש הכהן אל חטאת העם, עליו להודות שהוא עצמו זקוק לחטאת. (3) אולם הוא לא סמך לוידויו זה [הראשון] את הוידויו בשם שבטו, כדי לקיים את הכלל 'תיכף לסמיכה שחיטה' (ברכות מב ע"א ועוד)".

כלומר:

1. ההגרלה על השעירים צריכה להיות לפני הוידויו השני על הפר ושחיטתו, כדי שלא תהיה הפסקה גדולה בין שחיטת הפר והזיית דמו בקדש הקדשים לבין שחיטת השעיר והזיית דמו בקדש הקדשים, שכן דם הפר ממתין בהיכל להזייתו על הפרכת ועל מזבח הזהב (פ"ה מ"ג, דף נג ע"ב).
 2. הוידויו הראשון על הפר צריך להיות לפני ההגרלה על השעירים, כיון שהשעירים הם של העם, ואילו הפר הוא של הכהן, ואין הכהן יכול לכפר על העם לפני שהוא כיפר על עצמו.
 3. הוידויו של הכהן התחלק לשנים, הראשון עליו ועל אשתו, והשני עליו ועל אחיו הכהנים, כדי שגם יתקיים הדין "תיכף לסמיכה שחיטה", וגם תקדם ההגרלה לשחיטה.
- כלומר: אילו היה הכהן מתודה רק את הוידויו הראשון, ובו היה כולל גם את אחיו הכהנים, היה צריך לשחוט מיד אחריו את הפר, כדי לקיים את הדין "תיכף לסמיכה שחיטה", ואז לא היתה ההגרלה נעשית לפני שחיטת הפר, וכבר למדנו בסעיף 1 שההגרלה צריכה להיעשות לפני שחיטת הפר, כדי שדם הפר לא ימתין זמן רב בהיכל.
- אילו היה הכהן מתודה רק את הוידויו השני, ובו היה כולל את אשתו ואת אחיו הכהנים, היתה ההגרלה נעשית לפני הוידויו, וכבר למדנו בסעיף 2 שההגרלה צריכה להיעשות אחרי הוידויו, כדי שהכהן יכפר על עצמו לפני שהוא עוסק בכפרת העם.

בכך ענה הרש"ר הירש על שאלה נוספת (שנשאלה במאמר הראשון): מדוע יש שני וידויים על אותו קרבן? דבר שכמדומה לא מצאנו במקום אחר בתורה! כדי שמצד אחד הוידויו של הכהן יקדם להגרלה על השעירים, ומצד שני יתקיים הדין "תיכף לסמיכה שחיטה".

בדברי הרש"ר הירש חוזרת הנקודה שאמרה הגמרא לגבי הקדמת וידוי אהרן על עצמו לוידויו על אחיו הכהנים: "מוטב יבא זכאי ויכפר על החייב, ואל יבא חייב ויכפר על החייב" (יומא מג ע"ב). אלא שהרש"ר הירש הרחיב נקודה זו גם לגבי ההגרלה על השעירים של העם, שגם היא צריכה להיעשות רק אחרי שאהרן התודה על עצמו.

בהמשך לאותו כיוון כתב ה"אזנים לתורה" (בפסוק טו): "ושחט את שעיר החטאת אשר לעם – ולא שחטו תיכף אחר שחיטת פרו כדי שיהיו שני הדמים מוכנים לפניו להזאה אחרי הקטורת, כי טרם שהקטיר את הקטורת (שגם היא מכפרת – יומא מד ע"א) והזה את דם הפר, לא נגמרה כפרת עצמו, ואין לו לשחוט עוד את שעיר העם, וכאמרם ז"ל: 'יבוא זכאי ויכפר על החייב' (יומא מג ע"ב)". כלומר שהכהן אינו יכול לשחוט את קרבן העם לפני שסיים לכפר על עצמו בקטורת ובדם הפר.

ב. מדוע מפסיק אהרן בין קבלת דם הפר להזייתו בעבודות הקטורת?

1. הסברי ריב"א הראשונים

על השאלה מדוע ציוותה התורה להקטיר את הקטורת בין קבלת דם הפר להזייתו כתב ריב"א (פסוק יב) שלש תשובות. בסעיף זה נלמד את שתי הראשונות:

"(1) ויש לומר שאם לא היה עושה הקטורת קודם ההזאה לא היה יכול להיכנס לפני ולפנים להזאה, דהא כתיב: 'וכסה ענן הקטורת... ולא ימות' (פסוק יג). הא אם לא כסה - ימות. ואת השעיר תו לא צריך, שהרי מתחילה עשאו."
(2) והרב ר"מ מפונטיש"א ז"ל תירץ שלכך הפסיק הקטורת בין שחיטת הפר להזאת דמו, משום 'כי בענן אראה על הכפרת' (פסוק ב), שכל זמן שיש ענן אינו נראה כנהנה מזיו השכינה".

שני התירוצים הראשונים נראים במבט ראשון כזהים, ויש לעיין מה ההבדל ביניהם.

שאלה זו שאלתי את הגאון הרב אביגדר נבנצל שליט"א, רבה של העיר העתיקה, וענה לי: "אולי התירוץ הראשון של ריב"א הוא כדי שתשרה שם שכינה, והתירוץ השני כדי שלא יראה נהנה מקדש הקדשים".

את יסוד דבריו של הרב ר"מ מפונטיש"א ז"ל כבר כתב הרשב"ם (פסוק ב):
 "כי בענן אראה על הכפרת – לפי פשוטו שהרי מתוך עמוד הענן אני נראה כל שעה
 על הכפורת, כדכתיב: 'ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים' (שמות כה,
 יב), ואם יראה הכהן ימות. לפיכך כשנכנס ביום הכפורים צוהו הקב"ה להקטיר
 קטורת בפנים תחילה, להחשיך את הבית בענן הקטורת, ואח"כ יביא דם הפר ודם
 השעיר".

כן כתב גם הראב"ע (פסוק ב): "כי בענן – הטעם שלא יכנס כי אם בקטרת,
 שיעשה ענן ולא יראה הכבוד, פן ימות. והנה טעמו לא אהיה נראה אליו כי אם
 בענן. ויש אומרים כי פירוש 'כי בענן' בעבור כי אני דר בענן על הכפורת, כטעם 'די'
 אמר לשכון בערפלי' (מלכים א ח, יב)".

אבל עדיין יש לשאול: מדוע היה צריך אהרן להקדים את הוידוי השני על הפר
 ואת שחיטת הפר להקטרת הקטורת? מדוע שלא יקטיר את הקטורת לפני הוידוי
 השני, מיד אחרי ההגלה על השעירים, ואז לא יצטרך להפסיק באמצע עבודות
 הפר!

נראה שאהרן צריך להקדים את הוידוי השני על הפר כיון שהוא וידוי על
 שבטו, לפני הקטרת הקטורת, שמכפרת על כל העם, וכיון שתיכף לסמיכה שחיטה
 הרי הוא חייב לשחוט את הפר מיד אחרי הוידוי הנעשה בשעת הסמיכה, וממילא
 הוא נאלץ להפסיק באמצע עבודות הפר בהקטרת הקטורת.

2. הסברי ריב"א השלישי

הסבר שלישי כתב הריב"א: "והר"ר יוסף תירץ שלכך הפסיק הקטורת, לפי
 שאילו התחיל הזאת דם הפר, היה צריך לגמור כל הזאותיו וכל עבודות הדם:
 הזאת דם הפר ודם השעיר על הכפרת, ועל הפרכת, ותערובת שירי הדם על המזבח
 החיצון. ואחר כך חוזר לפנים לקטורת, ונמצא עובר על המצוות, הילכך מקטיר
 קטורת תחילה, ועושה כל עבודות פנים כאחד: הקטורת והזאת דם הפר והשעיר,
 ואחר כך יצא ובא לו לפרוכת, ולמזבח החיצון, ואינו מעביר כלל".

לפי הסבר זה מיושבת גם השאלה מדוע ציוותה התורה להקטיר את הקטורת
 בין קבלת דם הפר להזייתו, וגם מיושבות כל ההפסקות האחרונות שבהן הכהן
 עובר מעבודת הפר לעבודת השעיר, וממנו שוב לעבודת הפר: אמנם נכון שהכהן
 מפסיק באמצע עבודת הפר ונכנס להקטיר את הקטורת, ואחר כך הוא עובר
 מעבודת הפר לעבודת השעיר, וממנה שוב לעבודת הפר. אבל כל זה נעשה כדי
 לעשות את כל העבודות שבקדש הקדשים כאחד, ואחר כך לעשות את כל העבודות
 על הפרוכת כאחד!

3. הסבר הספורנו

הסבר בכיוון אחר כתב הספורנו (בפסוק יב): "ולקח מלא המחיתה – כי תיכף שנשחט חטאת והתודה וסר עוונו, נעשה מוכן ליאור באור פני מלך. והנה המלך יראה לכל מוכן לאורו, באמרו 'כי בענן אראה' (פסוק ב). וראוי לכבדו בקטרת, כמו הענין אחר התמידים, כאמרו: 'עלת תמיד לדת־יכם פתח אהל מועד אשר אָנֹכֶד לכם שמה' (שמות כט, מב). ובזה טעו בני אהרן והקריבו 'אשר לא צוה אותם' (לעיל י, א)".

הסביר הרב קופרמן (שם הערה 41): "קשה לרבנו: מדוע הפסיק במעשה הקטורת בין שחיטת הפר להזאתו? היה לו לגמור את כל מעשי הפר תחילה מדין 'אין מעבירין על המצוות'!"

אבל דברי הספורנו קשים, שכן עולה מהם שהשחיטה מכפרת, וזהו חידוש גדול, כיון שהתורה תלתה את הכפרה בוידוי וזריקת הדם, ולא בשחיטה! אכן כבר הקשה הרב קופרמן (שם הערה 41א): "דברי רבנו תמוהין, שלא מצינו באף קרבן ששחיטה תכפר, אלא רק הזריקה מכפרת! ונראה שכוונתו לוידוי שיש בו משום הסרת עוון, וצ"ע".

מה שכתב הרב קופרמן "ונראה שכוונתו לוידוי שיש בו משום הסרת עוון" אינו מובן, כיון שהכהן הגדול כבר התודה על עצמו עוד לפני ההגרה על השעירים, והוידוי השני הוא כדי לכפר על אחיו הכהנים. ואמנם הוא שוב מתודה גם על עצמו, אבל לא התחדשה כאן כפרה נוספת.

4. הסבר על פי ה"חפץ חיים"

ה"חפץ חיים" לא התייחס בפירושו לשאלה מדוע הכהן הגדול מפסיק באמצע עבודת הפר ועובר לעבודת הקטורת, אלא הסביר את חשיבות עבודת הקטורת שמכפרת על חטא לשון הרע, אבל בדבריו אפשר למצוא רמז גם לתשובה לשאלה מדוע הכהן הגדול מפסיק באמצע עבודת הפר ועובר לעבודת הקטורת.

כך כתב ה"חפץ חיים" בביאורו ל"תורת כהנים"³: "יוכל האדם להתבונן את חומר העוון דלשון הרע, שהכהן הגדול, כשהוא נכנס לפני ולפנים הוא פעם אחת בשנה⁴, ובתחילת הכל היה עסקו לכפר על חטא הלשון. והטעם בפשיטות הוא דעוון לשון הרע הוא עולה עד כנגד כסא הכבוד, כדאיתא בתנא דבי אליהו.

³ פרשת אחרי מות פ"ד (דף כה ע"א בהגה).

⁴ כלומר: ביום אחד בשנה. עיין בפסחים פו ע"א, שם אמרו גם כן שבית קדשי הקדשים הכהן הגדול נכנס אליו פעם אחת בשנה, והכוונה ביום אחד בשנה.

והנה הוא עומד נגד ארון ברית ד' לכפר על ישראל, וחטא הלשון עומד כנגדו לקטרג. ועל כן תחילת הכל הוא בא בקטורת, לכפר על חטא זה, ואחר כך על טומאת מקדש וקדשיו, ולבסוף בשעיר המשתלח לכפר על שאר עוונות של חייבי לאוין וכריתות ומיתות בית דין".

ה"חפץ חיים" לא התייחס בפירושו לשאלה מדוע מפסיק אהרן באמצע עבודות הפר ועוסק בעבודת הקטורת, אך מדבריו נראה כאילו אהרן כבר נכנס לקדש הקדשים להזות מדם הפר, ואז: "והנה הוא עומד נגד ארון ברית ד' לכפר על ישראל, וחטא הלשון עומד כנגדו לקטרג. ועל כן תחילת הכל הוא בא בקטורת לכפר על חטא זה, ואחר כך על טומאת מקדש וקדשיו".

כלומר: כאילו הכהן הגדול **נכנס עם דם הפר לקדש הקדשים כדי לכפר**, מיד אחרי ששחט את הפר וקיבל את דמו, ואז הוא רואה שחטא לשון הרע אינו מאפשר לו לכפר בדם, **ואז הוא יוצא עם דם הפר ונכנס עם הקטורת** כדי לכפר על עוון לשון הרע!

כמובן שבפועל הדברים אינם מתבצעים כך, אבל כדי להדגיש את גודל החומרא של לשון הרע אמרה התורה שהכהן הגדול יפסיק באמצע עבודות הפר, כדי להדגיש שבלי כפרה על עוון לשון הרע אי אפשר להתחיל את הכפרה של יום הכפורים!

גם בספר "שמירת הלשון" (ח"ב פ"ה), כתב ה"חפץ חיים" כעין הדברים הללו, וביתר הרחבה, אך בלי הרמז לתשובה על ההפסקה באמצע עבודות הפר: "נוכל לראות דבר נפלא ונורא מאד, שהכהן הגדול, כשהוא נכנס פעם אחת בשנה בבית קדש הקדשים, עבודה ראשונה שלו קודם הולכת⁵ דם הפר וזריקתו היתה הקטורת הקטורת, כדכתיב בתורה. ואיתא ביומא (דף מד ע"א) שהקטורת היתה מכפרת על חטא הלשון, וכמו שאמרו שם: 'בא דבר שבחשאי וכפר על מעשה חשאי'. מזה נוכל להבין גודל קלקולו של חטא הלשון, שהגיע עד בית קדש הקדשים, לפני ולפנים, ושם צריך לזה הכהן הגדול, שהוא האיש המקודש ביותר מכל כלל ישראל, והוא יראה לכפר שם לפני ד'.

גם נוכל ללמוד מזה הנהגה ישרה, שבבוא האדם לתקן את ענייניו ולשוב בתשובה לפני ד' על חטאותיו, תחילת הכל צריך לראות לתקן דבר זה, והיינו חטא הלשון, ואז תקובל תשובתו, כמו שמצינו אצל כהן גדול, שקודם בואו לכפר על עוון

⁵ בשמירת הלשון כתוב: "קבלת", אבל צ"ל: "הולכת", שכן הקבלה צמודה לשחיטה, כמו שמפורש במשנה ביומא (פ"ד מ"ג דף מג ע"ב).

טומאת מקדש וקדשיו, אף שהוא גם כן עוון כרת, מכל מקום ציוותה אותו התורה תחילה לכפר חטא הלשון על ידי הקטורת.

והתבונן עוד אחי בזה, שאף שפעם אחת בשנה הותר לכהן הגדול להיכנס לפני ולפנים, לא הותר לו כי אם בענן הקטורת, להסיר עוון לשון הרע, ובלא זה חייב מיתה, ואחר כך הזאת הדם, הרי דעוון זה מעכב כל הכפרה, דעבודת פנים 'חוקה' כתיב בה'.

סיכום

א. הכהן הגדול מפסיק בין הוידוי הראשון לוידוי השני בהגרלה על השעירים, משום שלפני שהוא עוסק בכפרת עם ישראל, הוא עוסק בכפרתו, כדי שיבוא זכאי ויכפר על החיב.

מצד שני הוא אינו דוחה את ההגרלה על השעירים עד אחר הוידוי השני על הפר ושחיתתו והזאת דמו, כדי שלא יהיה הפסק גדול בין הזאת דם הפר להזאת דם השעיר.

ב. הכהן הגדול מפסיק בין הזאת דם הפר בקדש הקדשים להזאתו על הפרכת ועל מזבח הזהב, בהזאת דם השעיר בקדש הקדשים, כדי לעשות את כל העבודות שבקדש הקדשים ביחד, ורק אחר כך לעשות את העבודות שעל הפרכת ועל מזבח הזהב.

ג. הכהן הגדול מפסיק בין שחיתת הפר וקבלת דמו להזאתו בקדש הקדשים בהקטרת הקטורת מכמה סיבות:

1. כדי לעשות את כל העבודות שבקדש הקדשים ביחד, ורק אחר כך לעשות את העבודות שעל הפרכת ועל מזבח הזהב.

2. כדי שלא יהנה מראיית הארון בעת הזאת דם הפר ודם השעיר.

3. כדי להדגיש שחטא לשון הרע הוא המעכב הגדול ביותר לכפרת יום הכפורים, ולכן צריך תחילה לכפר עליו, ורק אחר כך ניתן לכפר על שאר העבירות.

סיום

כפרה זו של הקטורת, שהיא הכפרה ראשונה בקדש הקדשים ביום הכפורים, מתקשרת לכפרה הנוספת שהיתה בקדש הקדשים על עם ישראל, על חטא מכירת יוסף שענינו שנאת חנם, כמבואר לעיל בסוף המאמר השני.

יש לשאול על שתי כפרות אלו שהן מכפרות על עבירות שבין אדם לחברו, והרי שנינו במסכת יומא (פד ע"ב) שיום הכפורים אינו מכפר על עבירות שבין אדם לחברו!

נראה לומר שהכפרה אינה על החוטא עצמו, אלא על עם ישראל!⁶
לכאורה ניתן להוכיח זאת מהעובדה שאחי יוסף כבר אינם עוד בחיים ומה שייך לכפר עליהם בעולם הזה? אבל נראה שהוכחה זו איננה נכונה, שכן כתב ה"משנה ברורה" (תרכא, יח) שיום הכפורים נקרא כך, בלשון רבים, כיון שיש בו כפרה לחיים ולמתים!

עוד יש לומר שאף על פי שעבירות אלו הן עבירות שבין אדם לחברו, אבל בכל עבירה שבין אדם לחברו יש גם עבירה בין אדם למקום, שכן הקב"ה ציוה שלא לדבר לשון הרע ושלא לצער את חברו, וכאשר אדם עבר על מצות ד' הוא צריך גם להתודות לד' ולכפר על החטא כלפי ד', ועל כך מכפרים הקטרת והשעיר.⁷
ד' יזכנו לראות בבנין בית המקדש, ובעבודת הכהן הגדול ביום הכפורים, ובשני המלוּבן משעיר הקרבן.

⁶ עיין במסכת ערכין טז ע"א וברש"י ובתוספות שם.

⁷ עיין ברבנו בחיי בראשית נ, יז ובספר חסידים סימן יא וב"ברית עולם" לחיד"א שם וב"מקור חסד" לרב מרגליות שם.